

GC-väg Skillingaryd-Tofteryd

Arkeologisk utredning inför byggnation av GC-väg mellan
Skillingaryd och Tofteryd, Tofteryds socken i Vaggeryds kommun,
Jönköpings län

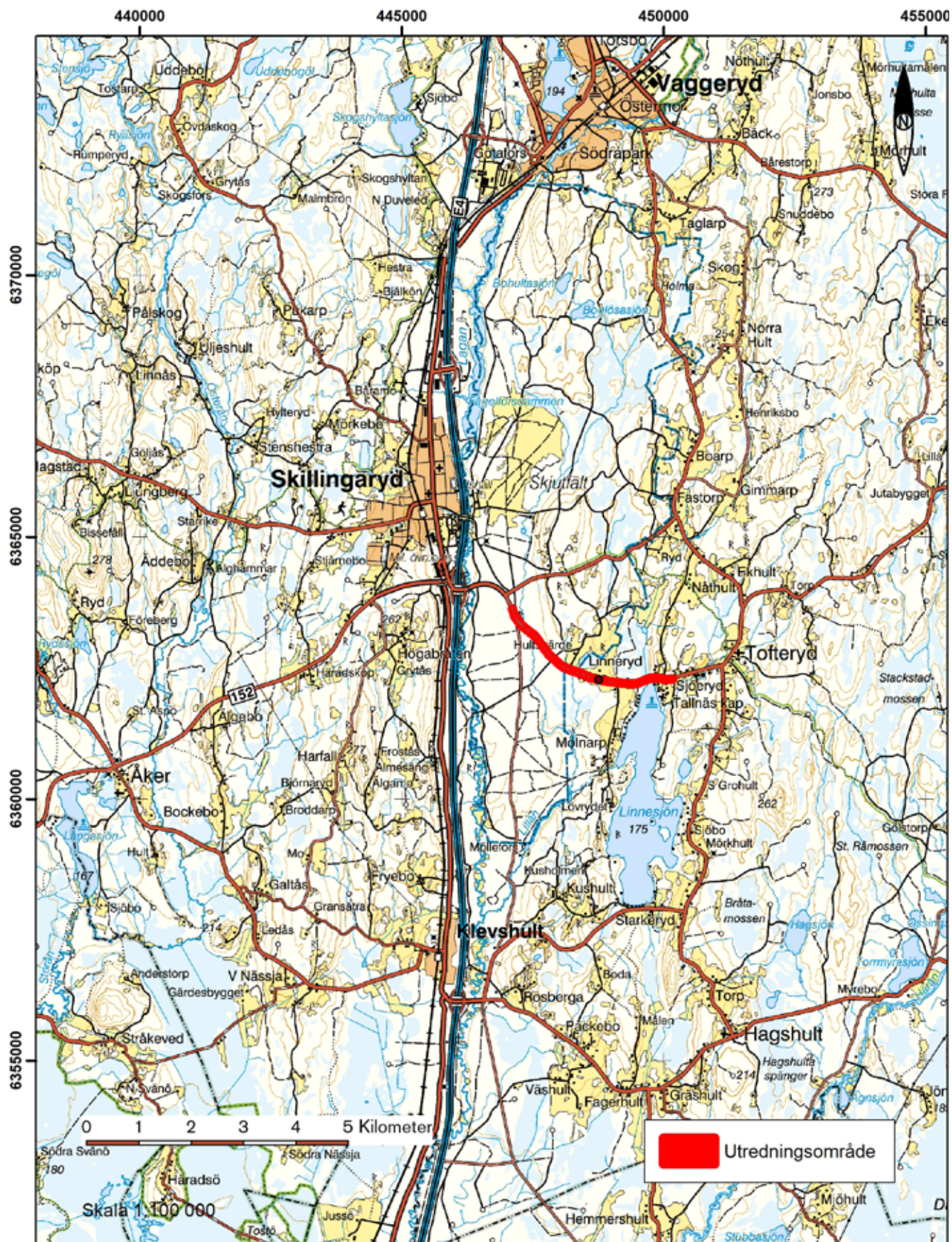

GC-väg Skillingaryd-Tofteryd

Arkeologisk utredning inför byggnation av GC-väg mellan Skillingaryd och Tofteryd, Tofteryds socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län

Innehåll

Sammanfattning och åtgärdsförslag.....	5
Inledning.....	7
Målsättning och metod.....	7
Topografi	7
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	7
Tidigare undersökningar.....	10
Resultat.....	10
Landskapsanalys	10
Inventeringen.....	10
Sökschaktningen	11
Administrativa uppgifter.....	12
Referenser.....	13
Kartmaterial.....	13
Tryckta källor och litteratur	13

Figur 1a. Utdrag ur vägkartan. Skala 1:100 000

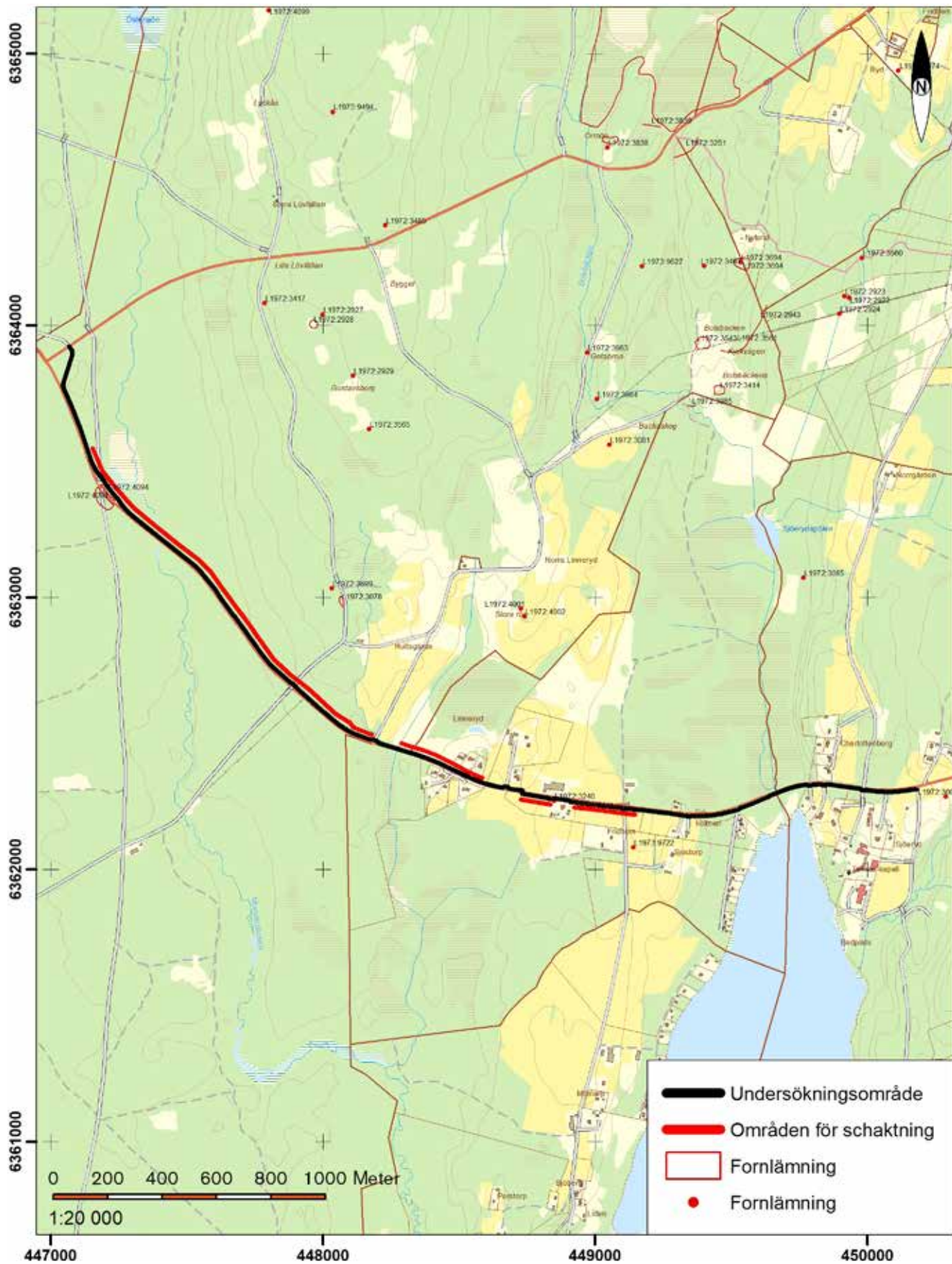
Sammanfattning och åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum genomförde under april månad 2019 en utredning inför byggnation av GC-väg mellan Skillingaryd och Tofteryd.

Vid inventeringen bedömdes vissa sträckor längs ledningen mer intressanta ur fornlämningsynpunkt. Det var dessa sträckor som sedan sökschaktades (se figur 1b).

Schaktning utfördes med jämna mellanrum längs med de angivna sträckorna. Sammanlagt grävdes 798 löpmeter sökschakt. Förbi gravfältet, L1972:4094 (RAÄ-nr Tofteryd 120:1), schaktades hela bredden för väg- och arbetsområde d.v.s. 5 meter. På övriga platser längs sträckningen schaktades en skopbredd, ca 1,5 meter. Inga fornlämningar påträffades.

Jönköpings läns museum anser att inga ytterligare arkeologiska åtgärder krävs. Samråd har skett med länsstyrelsen.

Figur 1b. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:20 000

Inledning

Jönköpings läns museum genomförde under april månad 2019 en utredning inför byggnation av GC-väg mellan Skillingaryd och Tofteryd. Beställare var Vaggeryds kommun. Fält- och rapportansvariga var Ådel Franzén och Jörgen Gustafsson.

Målsättning och metod

Syftet med utredningen var att fastställa om synliga fornlämningar eller ytor med möjlig under mark dold fornlämning förekommer inom utredningsområdet och så långt som möjligt beskriva dessa.

Utredningen utfördes genom arkiv- och kartstudier, inventering i fält och längs valda delar genomfördes sökschaktning. Kontinuerlig inmätning och dokumentation gjordes vid inventering och schaktning. Fotografering gjordes digitalt.

Topografi

GC-vägen går längs med väg 806 till sin största del i skogsmark men också genom åkermark vid samhället Linneryd. Området är kuperat med omväxlande skogsmark och uppodlade ytor. Söder om den östligaste delen av sträckan ligger Linnesjön.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Linneryd omnämns redan 1208-1216 som *Lynundarud*. Namnet är tredelat och skall enligt Agertz tolkas som Linunde: 'lind' som lindbestånd och 'und'=sjö. Efterleden är röjning vilket gör att tolkningen blir röjningen vid Linnesjön (Agertz 2008:153). Ett annat tidigmedeltida ortnamnsbelägg har Sjöeryd som omtalas för första gången 1280. Ortnamnet är lättolkat och bär betydelsen röjningen vid sjön (Ibid: 192-193).

Hultsgärde omnämns för första gången 1507 som Hultsgerde och består av orden 'hult' i betydelsen lövvegetation och 'gärde' som hägnad eller inhägnad äga (Ibid 119).

De tidiga omnämningarna av flera av områdets gårdar har sitt ursprung i de jordtransaktioner och gränsbestämningar som gjordes mellan munkarna i Nydala kloster (etablerat 1143) och kronan eller lokala frälsemän. I ärkebiskops Andreas Sunesons skyddsbrev över Nydala klostrets egendomar från 1200-talets början omtalas Linneryd som *grangie*, dvs en storgård som drevs under klostret med lekbrödernas hjälp. Linneryd var således knappast en vanlig landbogård under medeltiden (Tollin 1999:130).

Norra och Södra Linneryd jämte Hultsgärde, Lilla och Stora Hässelhult utgjorde dessutom ett skogelag på tillsammans 3 1/4 mantal. Skogelagsindelningen skiljer sig från det vanliga sättet att se fastighetsbildningar kring en gård och dess ägor. Skogelagen var istället domäner där flera gårdar ingick och där utmark och skog var gemensam. Skogelaget kunde bestå av en större gård som antagligen var den ursprungliga och inom dess gränser kunde nya

Figur 2. Vy över gravfältet L191972:4094 (RAÄ-nr Tofteryd 120:1) från söder. GC-vägens planerade läge är längs sjökanten.

gårdar etablera sig under medeltidens lopp. Det var först i samband med storskiftet (i Jönköpings län vanligen mellan 1780-1820) som gränserna mellan de individuella gårdarna inom skogelaget fastställdes. Det mesta talar för att skogelagsorganisationen, som återfinns i länets södra och västra del har förhistoriska rötter (Tollin 1999).

Mycket tyder också på att Sjöeryd var en tidigmedeltida storgård, troligen avgärda enhet från Tofteryd kyrkby (Tollin 1999:128-129). Under 1500-talet var gården skattehemman men kom att återsuppstå som storgård i och med att säteriprivilegier utverkades för Sjöeryd kring 1619 genom Per Birgersson [Stråle]. Säteriet, som i själva verket endast givits sätesfrihet under Per Birgerssons livstid, kom snart på obestånd och efter flera pantsättningar och arvstvister drogs det slutligen in till kronan 1692 och kom att bli rusthåll till kavalleriet (Almquist 1976: III, s 1502-1504).

Ca 400 meter efter sträckningens början, från väster, ligger Gravfältet L1972:4094 (RAÄ-nr Tofteryd 120:1). Gravfältet består av stensättningar, domarringar och resta stenar. I samhällena Linneryd och Sjöeryd finns flera vägghållningsstenar, L1972:3240 (RAÄ-nr

Tofteryd 243:1), L1972:299 (RAÄ-nr Tofteryd 240:1), L1972:300 (RAÄ-nr Tofteryd241:1) och L1972:298 (RAÄ-nr Tofteryd 239:1). Ca 350 m nordöst om GC-vägen, vid Hultsgärde, ligger också ett gravfält, L1972:3078 (RAÄ-nr Tofteryd 56:1), vilket består av en domarring och 14 resta stenar samt en fångstgrop, L1972:3699 (RAÄ-nr Tofteryd 55:1).

Gravfältet, L1972:4094 (RAÄ-nr Tofteryd 120:1), finns omtalat i flera äldre källor, bland annat beskrivs det hos Rogberg och Ruda 1770:

”På 2.ne ställen i Skogen finnas 12. st. uppreste stora stenar i rundel, med en större mitt uti. Förmodligen har detta varit dom=platsar i hedna tider” (Rogberg & Ruda 1770:639). Bruket att koppla stenar i cirkel till rättsskipning i äldre tid är en tradition som kan följas tillbaka till åtminstone 1500-talet. Att domarringarna egentligen var förhistoriska gravar började gå upp för arkeologer under 1800-talet, men det var först under 1930-talet detta kunde bevisas av arkeologin (Karlsson 2015)).

Om socknens beskaftenhet skriver Rogberg & Ruda 1770:

Figur 3. Foto från väster vid schaktning förbi de fuktiga delarna norr om gravfältet.

”Åkerbruket är af swagare beskaffenhet, i anseende till jordarten, som är mycket stenig och sandblandad, bland en myckethet kärr och måssar, som i anseende till brist på utlopp, swåriligen kunna göras fruktbara. Likaså är ej eller ängen öfwer allt af det bästa slaget. Men denna brist har Försynen ärsatt med desto större wälsignelse på skog af allehanda slag, utom bok, hwaraf allmogen medelst kolning, har et godt näringsfång; utom detta förtjenas genom körslor för brukens räkning och järnarbeten, hälst här finnas en myckenhet smeder, som beslå wagnar och förfärdiga allehanda slags arbeten av järn, i synnerhet liar, som til tusendetalets härifrån kringspidas i landet” (Rogberg & Ruda 1770:638).

Tofteryd socken framstår således som en del av Småland där jordbruket inte var den viktigaste näringsgrenen, utan där framför allt närheten till järnbruken gav allmogen möjlighet till förtjänst.

Tidigare undersökningar

Vid byggnationen av E4:an, under 90-talet undersöktes flera objekt strax söder om Skillingaryd bl.a. gravar, L1972:6577, L1972:6693 och L1972:7360 (RAÄ-nr Åker 237:1, 2 och 3) samt L1972:3551 (RAÄ-nr Tofteryd 270:1) och gravfält L1972:8107 (RAÄ-nr Åker101:1).

Resultat

Landskapsanalys

Storskaliga kartor från både Linneryd, Hultsgärde och Sjöryd täcker perioden ca 1790–1880. Genomgången av aktuella kartor har inte kunnat påvisa läge för fornlämningar eller andra kulturhistoriska lämningar. Inga anteckningar görs heller av lantmätarna om gravfältet Tofteryd 120:1, vilket är i linje med bristen på redovisade fornlämningar i storskaliga kartor från Jönköpings län.

GC-vägen är till största delen belägen i tidigare utmark och endast vid Linneryd Södergård går den planerade vägsträckningen genom inägomark. Inga spår fanns dock kvar i fält av de små flikiga åkrarna som redovisas i det äldre kartmaterialet, eftersom området i dag bestod av sammanhängande åkermark och bebyggelse.

Inventeringen

Inventeringsytan omfattade en sträcka på ca 25 meter från nuvarande väg. Ett flertal observationer gjordes som låg utanför GC-vägens sträckning vilka endast kommer att nämnas i föreliggande rapport.

Inom den västra delen av sträckningen och före Tofteryd 120:1 upptäcktes tre större kolbottnar. Samtliga låg norr om det aktuella GC-vägområdet. Ytterligare en kolbotten framkom på Hultsgärdets ägor. Norr om vägsträckningen, också på Hultsgärdets ägor vid ca 1,6 km från GC-vägens början i väster låg resterna efter en möjlig stensättning. Lämningen var kraftigt omrörd och stenar hade av-

lägsnats. Status på lämningen har ej ännu bedömts. Vare sig denna eller eventuella resta stenar på södra sidan om väg 806 låg inom det aktuella arbetsområdet för GC-vägen.

Vid GC-vägens avslutning i öster, strax väster om Tallnäs, fanns ett höjdparti med röjningsrösen och två terrasser. Dessa låg inom arbetsområdet för den nya GC-vägen.

I övrigt identifierades ytor som var aktuella för sökschaktsgrävning längs med vägsträckningen. Gravfältet L1972:4094 (Tofteryd 120:1) samt de många rösen och stensättningsmiljöer som fanns norr om utredningsområdet indikerade att lämningar efter förhistoriska boplatser eller aktivitetsytor utan markering ovan mark kunde finnas längs med den planerade sträckningen. Det var dessa sträckor som sedan sökschaktades (se figur 1b).

Sökschaktningen

Vid inventeringen bedömdes vissa sträckor längs ledningen mer intressanta ur fornlämningsynpunktt. Schaktning utfördes med jämna mellanrum längs med de angivna sträckorna. Sammanlagt grävdes 798 löpmeter sökschakt. Förbi gravfältet, L1972:4094 (RAÄ-nr Tofteryd 120:1), schaktades hela bredden för väg- och arbetsområde d.v.s. 5 meter. På övriga platser längs sträckningen schaktades en skopbredd, ca 1,5 meter. Inga fornlämningar påträffades.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-782-2016
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2016-08-25, reviderat 2018-06-11
Jönköpings läns museums dnr: 29/2016
Beställare: Vaggeryds kommun,
Rapportansvarig: Jörgen Gustafsson
Rapportgranskning: Ann-Marie Nordman
Fältansvarig: Jörgen Gustafsson
Fältpersonal: Jörgen Gustafsson, Ådel Franzén
Fältarbetstid: Inventering: 2016-10-10–
2016-10-17; schaktningar
2019-04-15–2019-04-16
Län: Jönköpings län
Kommun: Vaggeryds kommun
Socken: Tofteryds socken
Fastighetsbeteckning: 63E 6eS
Koordinater: N6362830 E447740
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Kartmaterial

Lantmäteriet. ArkivSök (<https://letjanster.lantmateriet.se>):

06-tof-24 Linneryd, Hultsgärde, Lilla och Stora Hässlehult. Storskifte, 1791.

06-tof-49 Södra Linneryd. Storskifte, 1812.

06-tof-67 Sjöryd. Laga skifte, 1861.

06-tof-103 Norra Linneryd. Laga skifte, 1879.

E116-1:1, Tofteryds socken, 1858. Anders Nyander

Tryckta källor och litteratur

Agertz, Jan, 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län. Småländska kulturbilder 2008*. Jönköping

Almquist, Johan Axel, 1976: *Frälsegods i Sverige under storhetstiden med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning*. Fjärde delen: Småland I-III. Stockholm.

Gustafsson, Jörgen & Nordström, Mikael (red), 2007: Liv och död vid Laganstigen. *Arkeologi i Torsviksområdet*. Jönköping

Karlsson, A. 2015. *Mystiken kring domarringarna - En studie över domarringarnas funktion*. C-uppsats, Linnéuniversitetet Kalmar Växjö.

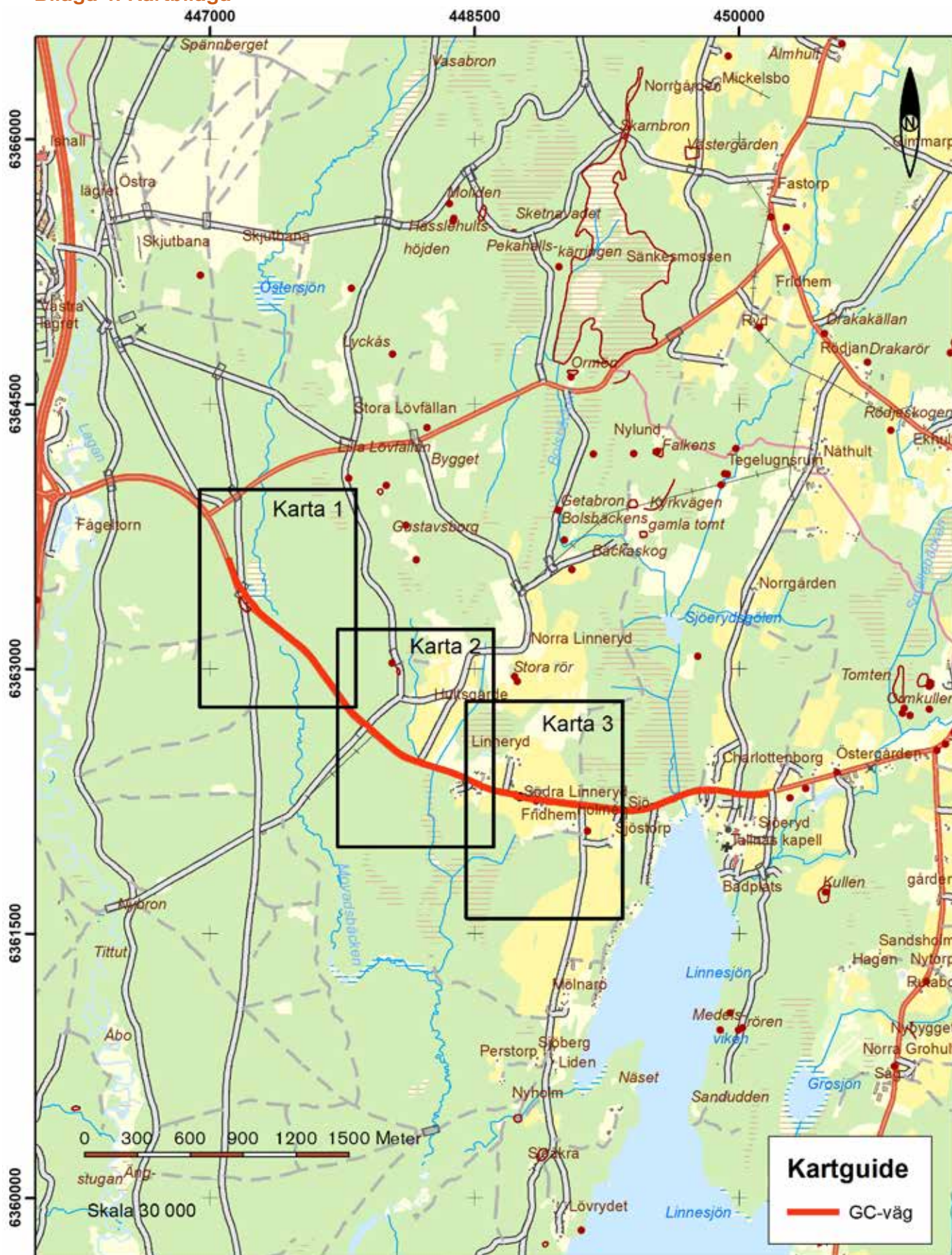
Nordman, Ann-Marie. 1997. Ett järnåldersgravfält i Byarum. I: *Det nära förflutna – om arkeologi i Jönköpings län. Småländska kulturbilder 1997*. (Mikael Nordström & Linnéa Varenius. Red.). S. 120-131. Jönköping

Nordström, Mikael, 1997. Gravar? Det ser ju ut som ett...golv. Om några förhistoriska gravar vid Lagan i Åkers socken. I: *Det nära förflutna – om arkeologi i Jönköpings län. Småländska kulturbilder 1997*. (Mikael Nordström & Linnéa Varenius. Red.). S. 20-35. Jönköping

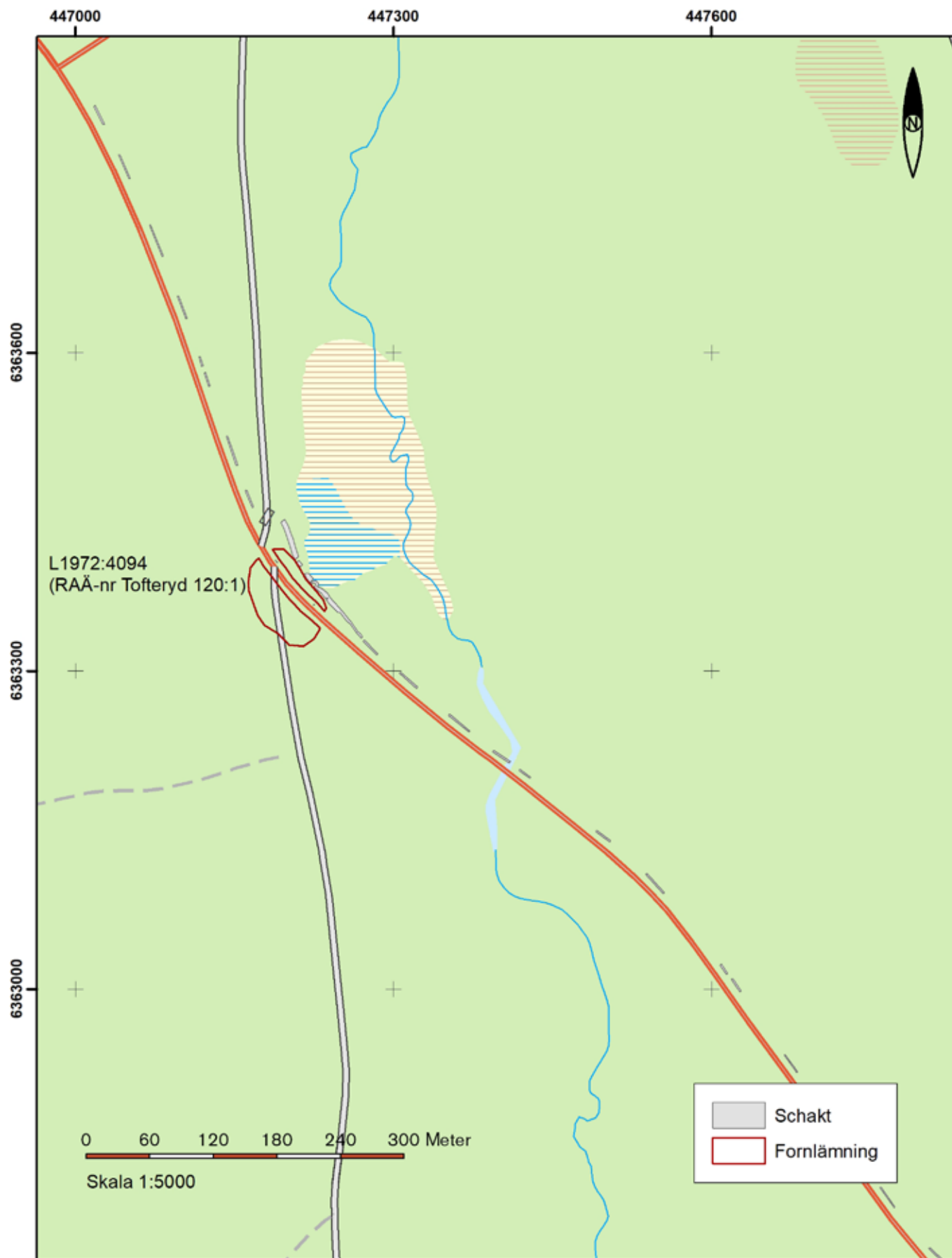
Rogberg, Samuel, Ruda, Eric, 1770: *Historisk beskrifning om Småland i gemen, i synnerhet Kronobergs och Jönköpings lähner, ifrån äldsta, til närvarande tid*. Karlskrona.

Tollin, Clas, 1999: *Rågångar, gränshallar och ägoområden. Rekonstruktion av fastighetsstruktur och bebyggelseutveckling i mellersta Småland under äldre medeltid*. (Meddelanden från Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet 101).

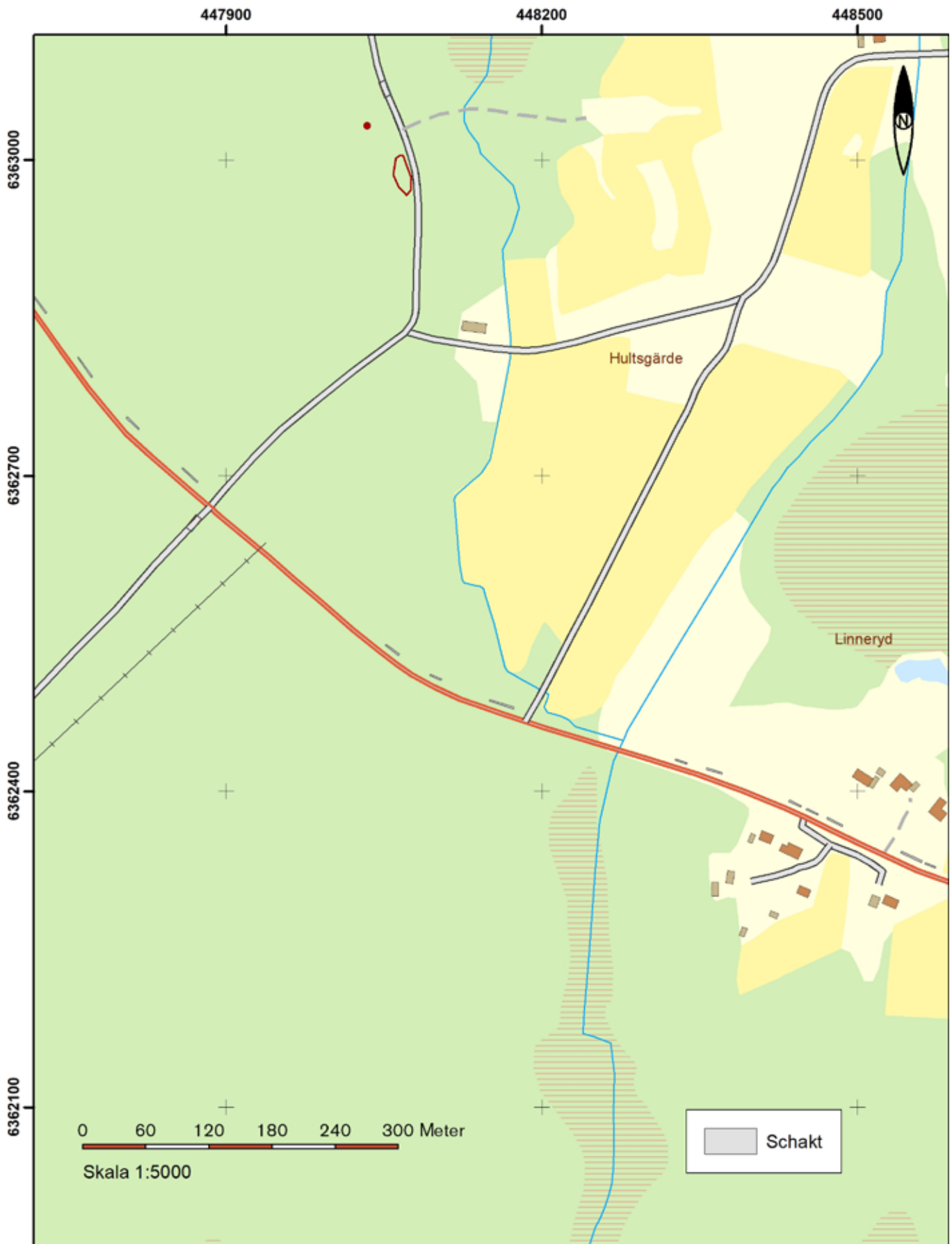
Bilaga 1. Kartbilaga

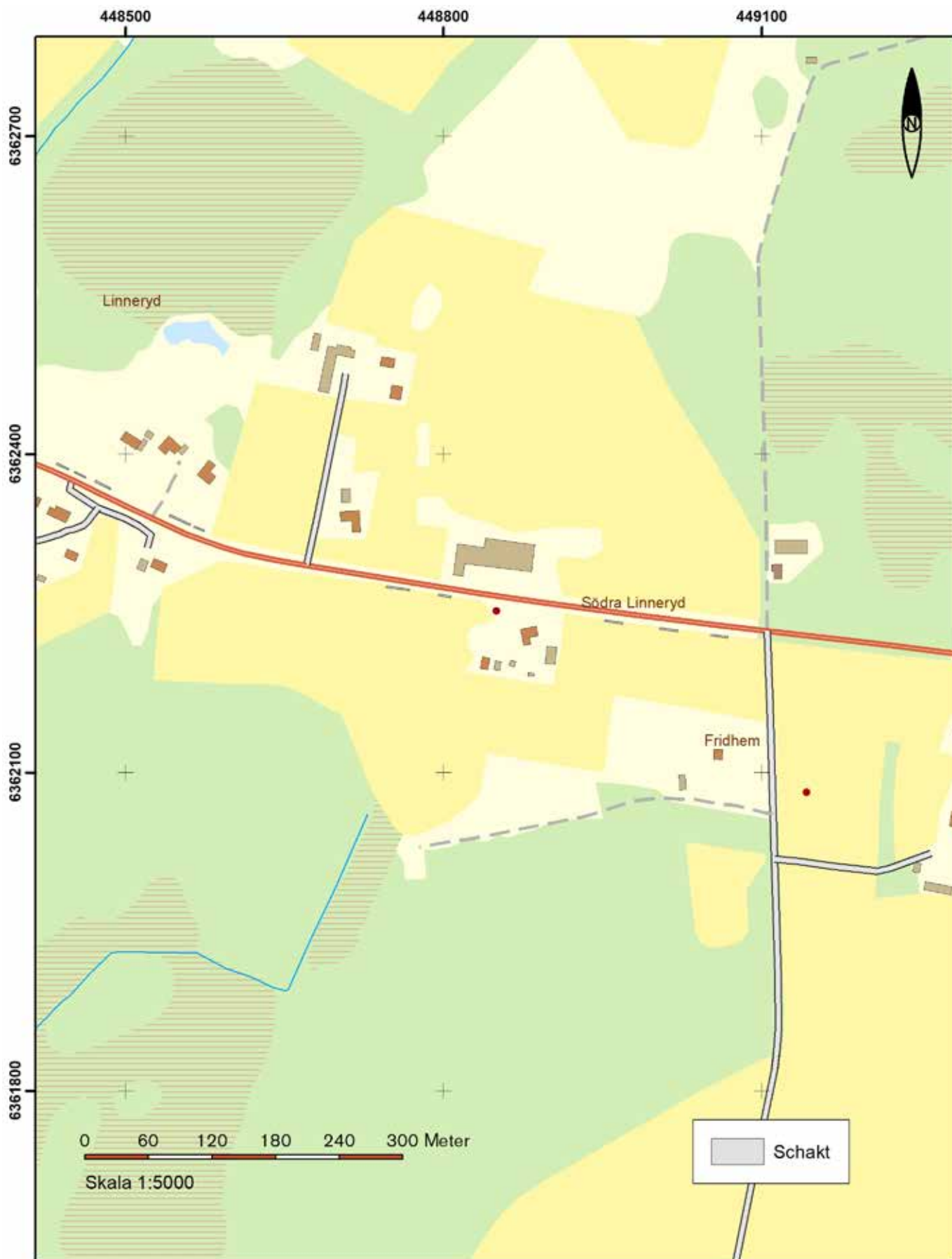
Karta 1

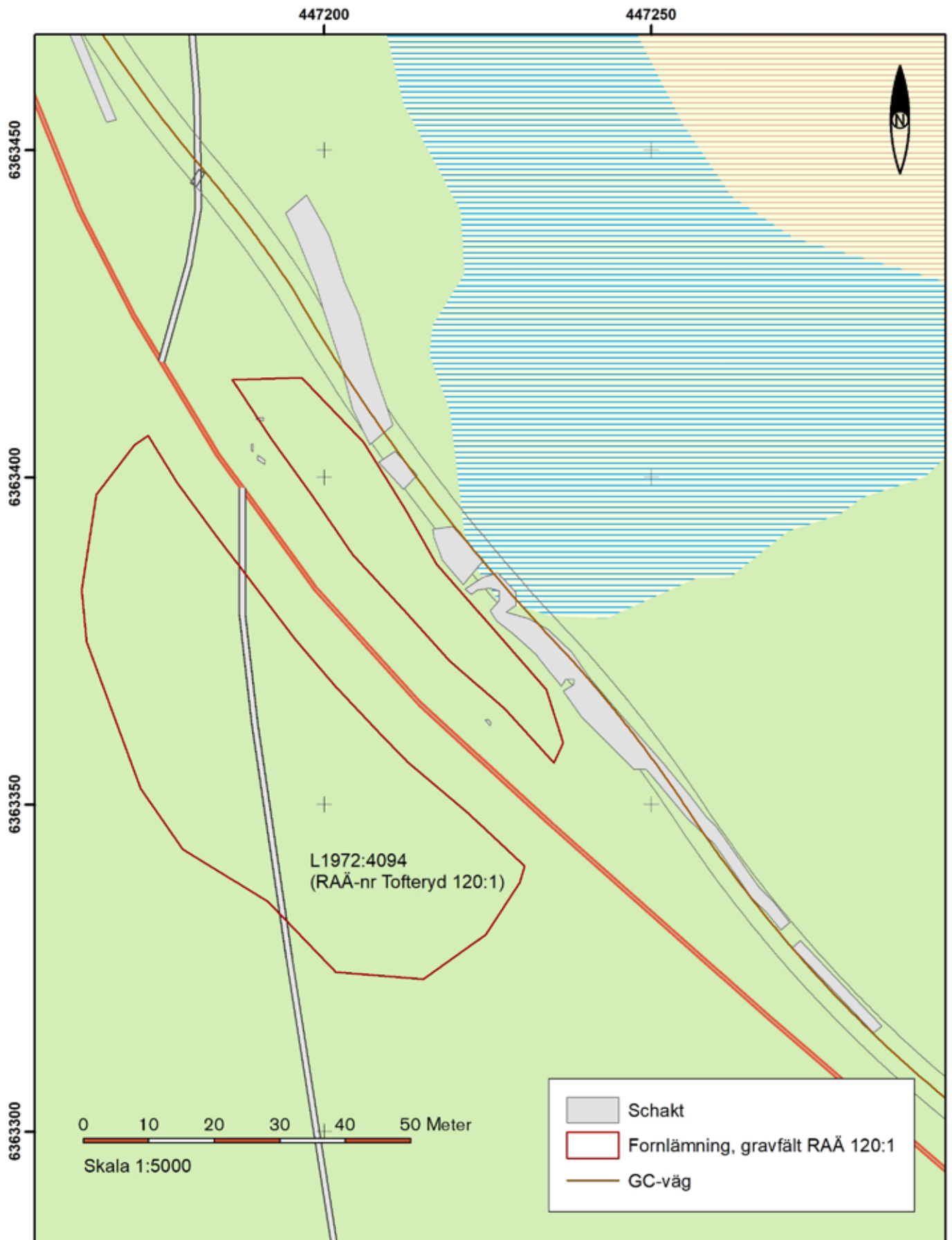
Karta 2

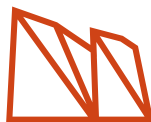
Karta 3

Karta 4

Jönköpings läns museum utförde under april månad 2019 en arkeologisk utredning inför ny GC-väg längs väg 806 mellan Skillingaryd och Linneryd. GC-vägen passerade tätt in till gravfältet L1972:4094 (RAÄ Tofteryd 120:1) med risk att beröra begravingar. Dock påträffades inga lämningar vid gravfältet, ej heller längs den övriga sträckningen.

Arkeologisk rapport 2019:17
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM